

FRANK CALVERT KOLEKSİYONU'NDAN BİR GRUP OTURAN ÇOCUK *TERRAKOTTA*'LARI

Davut KAPLAN*

Anahtar kelimeler: Terrakotta • Oturan çocuklar • Frank Calvert • Figürin • Troas

Özet: Zemin üzerinde bir dizini kırmış bir dizi dikey duran çömelmış çocuk figürinleri Anadolu'da ve Yunanistan'ın birçok bölgesinde, kutsal alanlarda, mezarlarda ve yaşam alanlarında ele geçmiştir. Bu çömelmış veya oturan duruş, doğuda özellikle Mısır sanatında yaygındır. Olasılıkla bu oturuş şekli Fenike, Kıbrıs ve Rhodos'ta üretilmiştir. Bütün bu bölgelere ise yoğun olarak Fenike'den yayıldığı anlaşılmaktadır. Sonuçta M.Ö. 6. yüzyılda Çömelmış çocuk tipinin Mısırlı tipi aynı şekilde Yunan kentlerinde de bulunmuştur. Bugünkü kanıtlara göre ise en erken örnekler Kıbrıs'tan gelmektedir. Kıbrıs tipleri ise *terrakotta* yerine taş malzemeden üretilmişlerdir. Sonra bu tip Rhodos anakarasına ulaşmış ve ardından Girit, Korinth ve Boeotia'ya ulaşmıştır. Bu tip oldukça popüler olmuştur. M.Ö. 6. yüzyıldan başlayarak Geç Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne kadar görülürler. Onların heykelcikler gibi tipoloji ve yorum problemi, çocuk bakımı ile ilgili tanrıların kutsal alanlarında yaygın bulunmuş olmaları, Grek *Kourotrophos* kültü gibi bazı çalışmalara konu edilmiştir. Troas Bölgesi'nde ise belirli kentlerin mezarlarında bulunmuşlardır. Bu yüzden Troas örnekleri, tanrıçanın koruyuculuğu altındaki ölmüş çocukların tasviri olarak yorumlanmalıdır.

A GROUP *TERRACOTTA* CROUCHING CHILDREN FROM FRANK CALVERT COLLECTION

Keywords: Terracotta • Crouching children • Frank Calvert • Figurine • Troad

Abstract: Figurines of children crouching on the floor one knee bent up or both legs folded have been found in many parts of Greece and Anatolia, in sanctuaries, graves, and living quarters. The crouching posture was common in eastern, especially Egyptian art. It seems most probable that from there the type was introduced to the partly Phoenicia, Cyprus and to Rhodes, where the Phoenicians traded extensively. Consequently, in the sixth century the Egyptian type of the crouching child found its way to the Greek cities. According to the present evidences the earliest examples comes from Cyprus. Unlike the similars Cyprus type is sculptured in stone in a crude style instead of terracotta. Then the type reached the mainland from Rhodes, as the early examples from Corinth, Crete and Boeotia indicate. It eventually became quite popular. They appear from the begining of the sixth century B.C. to Late Hellenistic and Roman times. The problem of their typology and interpretation, as such statuettes are common finds in the sanctuaries of deities concerned with child-care, are discussed in some studies such as cult of Greek *Kourotrophos*. They were also found in graves certain cities at Troad. Hence examples of Troad should be interpreted as representations of the dead children put under the protection of the goddess.

* Dr. Davut Kaplan, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Araştırma Görevlisi, TR-21280 / DİYARBAKIR.
e-mail: davut_kaplan@yahoo.com

Oturan Çocukların İkonografisi ve Kökeni

Akdeniz coğrafyasında çok sevilen ve yaygın üretime sahip, zeminde veya alçak bir kaide üzerinde çömelmiş çocuk figürinleri, 'crouching child' veya 'temple boy' (tapınak oğlunu) olarak isimlendirilmektedir¹. Bu çocuk tasvirlerinde, çoğunlukla bir bacak dikey, vücuda doğru sıkışık veya katlanmış şekilde, diğer bacak ise genel tasvirlerde olduğu gibi zemine paralel verilerek betimlenir². Yatay duran bacak ya vücut altında sıkışmıştır ya da hafif yana atılmıştır³.

Bu şekilde tasvir edilen figürinlerin çoğu erkek çocuklardır ve çoğunlukla çıplaktırlar⁴. Başlarına *pilos*⁵ veya şapka giymektedirler. Kıbrıs örnekleri yoğun olmak üzere, bu çocuk figürinlerinin boyunlarına veya omuzlarına bir *amulet* (muska-tılsım) asılıdır⁶. Kıbrıs örnekleri tunik de giymektedir⁷. Az sayıdaki kız

figürinleri ise uzun bir *kebiton* giyerek betimlenmişlerdir.

Oturan çocuk figürinleri Yunan sanatında erken dönemde yaygın değildir. Bilinen ilk örnek, M.Ö. erken 1. binde Mısırlaşmış Fenike fildişi örneğinde görüldüğü gibi çocuk Horus, lotus üzerinde çömelmiş şekilde oturmaktadır⁸.

M.Ö. 1. bin Yunan örneklerinin en erkeni, Naukratis'ten gelme fildişi fayans heykelciği olarak kabul edilebilir. Ancak bu figür, en erken örnek olmasından da öte oturan çocukların yayılımı açısından önemlidir. Horus'un yarı oturan Arkaik Döneme tarihli ithal figürlerinin, Lindos'ta Athena Kutsal Alanı'nda⁹ bulunmuş olması, bu etkileşimi ortaya koyması açısından dikkate değer. Ancak Mısır kökenli figürinlerin Kıbrıs'ta yaygın olması, yayılış ve etkileşimin geliş güzergâhını belirler. Avuç içini bütünüyle çenesine dayamış erken Yunan örneklerinin bazıları¹⁰ Mısır tiplerinin yansıması olmalıdır ve belki de bilinçli bir şekilde, her iki tipin kaynaşmasının bir sonucudur. Benzer oturan çocuklar Mısır etkisi altında Fenike'de de üretilmişlerdir. Oturan çocuk tipleri, Fenikeliler'in marka öncülüğünde, kısmen Fenike, Kıbrıs ve Rhodos üretimi olduğunu ortaya koymaktadır. Daha doğrusu oturan çocuk tipi, doğuludur. M.Ö. geç 6. yüzyıla tarihlenen Megara Hyblaea'da bir mezardan ele geçen Rhodos stilinde yapılmış *terrakotta* örnek¹¹, bu pozisyondaki Kıbrıs heykelciğini anımsatmaktadır. Bu nedenle Kat. No. 1, M.Ö. 6. yüzyıla tarihlendirilirken, Kat.

1 Westholm 1955, 75-76; Burn – Higgins 2001, 283, pl.153.2948.

2 Heuzey 1883, 27, pl. 49.4, 30, pl. 55.6; Westholm 1955, 75; Burn – Higgins 2001, 283, pl. 153.2948.

3 Oturan bu tip çocukların farklı duruşlarının sınıflandırılması üzerine yapılan çalışma için bkz. Hadzisteliou-Price 1969, 98-104.

4 Westholm 1955, 75; Nadir olarak bazı örneklerde vücudun bir kısmını örten *himation* bulunmaktadır. Burn – Higgins 2001, 283, pl.153.2948.

5 *Pilos* (πίλος): yuvarlak, konik ve kanarlıksız şapka. Genelde şakaklara doğru sarkar veya çekilir. Balıkçı, gemici esnafın simgesidir. Bu nedenle Castor and Pollux, Odysseus, Charon, Hephaistos ve Daidalos bu şapkayla tasvir edilmişlerdir. Seyffert 1960, 490 (pilleus). Tolun'a göre, *Pilos*, Anadolu'ya özgü ve keceden yapılmış bir başlıktır. Rhodos örneklerinde karşımıza çıkar. Tolun 2002, 42. Rhodos örneklerinde ilk olarak bu başlığın görülmesi, Rhodos'un Anadolu ile olan ilişkisini de ortaya koyar.

6 Myres 1946, pl. 18.464-465, 19.432-433; Westholm 1955, pl. 1.

7 Westholm 1955, 75.

8 Crowfoot 1938, 51 vd., pl. 1; Moorey, 115, fig. 148.

9 Hadzisteliou-Price 1969, 95.

10 Hadzisteliou-Price 1969, fig. 22.16.

11 Hadzisteliou-Price 1969, fig. 22.16.

No. 2 daha geç özellikler taşımakta ve uzun bir süre üretildiklerini ve kullanıldıklarını göstermektedir. Her bir örnek gerçek bir çocuk görünümünde betimlenmiştir.

Değerlendirmeye alınan oturan çocuk figürlerinin tamamı, Çanakkale Arkeoloji Müzesi Frank Calvert Koleksiyonu'ndan seçilmiş örneklerdir. *Terrakotta* olmaları ve çok fazla bilinmemelerine karşın, Antik Çağ insanının dinsel düşüncesinde önemli derecede yer ettikleri anlaşılıyor. Calvert tarafından yapılan kazılarla ortaya çıkarılan eserlerin tipleri ve duruş pozisyonları, atribütlerinin anlamı ve cinsiyetleri neyi ifade etmekteydi? Erken dönemden Roma Dönemi'ne kadar, farklı coğrafyalarda sevilen tip olması, yayılmaları dikkate alındığında bölgeler arasında bir fark var mıydı? Calvert kazılarından ele geçen eserlerin mezar, kutsal alan, özel veya resmi yapı buluntusu olup olmadıkları kayıtların düzgün olmaması nedeniyle belli değildir. Muhakkak ki, benzer örnekler yardımıyla bu sorulara çözüm aramak ve Troas Bölgesi açısından ne ifade ettiklerini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Çocuk figürleri, Frank Calvert Koleksiyonu¹² malzemesi içerisinde konu açısından en zengin grubu oluşturmaktadır¹³. Bu zenginlik, tip ve konu çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Ayakta, çöme-

lerек oturan ve emekleyen olmak üzere farklı tipler bulunmaktadır. Ancak çömelmiş guruptaki oturan veya çömelmiş çocuk figürleri, tip ve anlam bakımından diğer ayakta duran normal çocuk figürlerinden ayrılmakta ve dikkat çekmektedir.

Oturan Çocukların Buluntu Kontekstleri

Calvert koleksiyonu içinde verilen örnekler, *terrakotta* malzemeler arasında bütün dönemler içerisinde en çok betimlenen çocuk figürleri arasında yer alan örneklerdir. Oturduğu zemin üzerine bir dizini koymuş veya bir dizini, oturduğu zemin üzerine paralel olarak yatırmış bir şekilde çömelmiş veya oturan çocuk figürleri, Kıta Yunanistan'ın birçok bölgesinde özellikle kutsal alanlarda¹⁴, mezarlarda¹⁵ ve yaşam alanlarında bulunmuşlardır. *Kourotrophos* kültü ile de bağlantılı olan çocuklar¹⁶, çocuk bakımı ile ilgili tanrıların kutsal alanlarında bolca ele geçen buluntulardır¹⁷. İlk örneklerine Fenike ve Mısır'da rastlanan oturan çocuk figürleri¹⁸ genel olarak kadın, doğum ve çocuk bakımı ile ilgili tanrıların kutsal alanlarında, tapınakların adak depolarında ve mezarlarda ele geçmişlerdir¹⁹. Ancak Calvert örneklerinin buluntu durumları bilinmemektedir (Harita 2).

¹² F. Calvert tarafından Traos Bölgesi'nde yapılan kazılar sonrası toplanan koleksiyon malzemesi, yıllarca farklı mekan ve coğrafyalarda deprem, savaş gibi yıkıcı olaylarla karşılaştığından, çok az sayıda örnek Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde koruma altına alınmıştır. Allen 1995, 379-407; Allen 1996, 145-165; Allen 1999; Robinson 2006; Bütün bu olaylar eserler üzerinde kalıcı tahribata neden olmuştur. Kaplan 2010, 17-29.

¹³ Kaplan 2010, 120.

¹⁴ Westholm 1955, 75.

¹⁵ Shear 1930, 429, fig. 19; Davidson 1952, 38-39; Higgins 1967, 63, fig. 25C; Snowden 1970, 28, fig. 47; Tolun 2002, 43.

¹⁶ Burn 2000, 41.

¹⁷ Hadzisteliou – Price 1969, 95; Price 1978, 124-125; Burn – Higgins 2001, 283.

¹⁸ Hadzisteliou – Price 1969, 95.

¹⁹ Tolun 2002, 42.

Calvert Örneklerinde Tipler

Tip 1: Eli ağzında (Kat. No. 1):

Oturan çocuk tipleri içerisinde ilk örneği, Neandria'dan²⁰ gelen Kat. No. 1 (Res. 1), "temple boy" olarak isimlendirilen figür tipini temsil etmektedir (Harita 2). Yerde çömelerek oturmuş çocukta, sağ ayağı yere paralel, sol ayak ise dizden kırılarak sol ele destek yapılmıştır. Sağ eli ağzına götürmüş ve kol gövdeye yapışmıştır. Eli ağzında tipe benzer örnek, Ephesos'tan gelmektedir²¹. Figür tamamen çıplaktır. Figürün başının kopuk olması, Thiersch katalogunda ve Winter'in çizimlerinde başlıklı betimlenmiş olması, koleksiyonun hikayesi ile alakalıdır²². Başında yer alan sivri başlık, daha önce ifade ettiğimiz gibi *pilos*'tur²³. Bu tip başlıklı örneklerin en güzel örnekleri, Troas Bölgesi'nde Assos *Nekropolis*'nden gelmektedir²⁴. Başlık tipinin ve Assos örneklerinin özgün olmalarının yanı sıra, ayakta duran²⁵ örnekle birlikte, Troas Bölgesi'nde bu tipin yaygın olduğunu göstermektedir. Tolun'a göre başı açık tipler, Klasik Dönem öncesinde pek görülmezler ve M.Ö. 5. yüzyılın 2. çeyreğinden itibaren yaygın-

laşır²⁶. Higgins'e göre, bu tipler Rhodos kökenlidir²⁷.

Figürün vücut oranları anatomiye uygun olmadığı gibi, orantısızlık nedeniyle de erken özellikler göstermektedir. Sağ ayağı yere paralel ve sol ayağı dikey olan oturan çocuk pozisyonları, genelde Rhodos²⁸ ve nadiren Anadolu (Troas Bölgesi ve Smyrna) ve Kıta Yunanistan'da (Attika) ele geçmiştir²⁹. Benzer örnekler yardımıyla, Kat. No. 1, M.Ö. 6 yüzyıldan olmalıdır.

Tip 2: Otururken sol el yerden destek alanlar (Kat. No. 2-7):

En yaygın tiptir. Yerde oturan çıplak çocuğu betimleyen Kat. No. 2 (Res. 2), sol ayağını katlanmış ve yere paralel tutarken, sağ ayak dizden kırılarak karına doğru çekilmiş, sağ el ise bu sol diz üzerine konmuştur. Genelde bütün tiplerde olduğu gibi çocuk, bir *pilinthos* (altlık-zemin) üzerine oturmaktadır. Sol el yerden destek alırken, baş yukarı bakmaktadır. Akdeniz'de formların sürekli değiştiği bir dönem olan M.Ö. 6. yüzyılda, oturan çocuk tipleri yaygınlaşarak, Mısır'dan Fenike'ye ve M.Ö. 6. yüzyılda Kıbrıs'a, Rhodos ve Yunanistan'ın geri kalan bölgelerine bu rotayı izleyerek devam etmiş olmalıdır. Bugünkü arkeolojik bulgulara göre en erken örnekler Kıbrıs'tan M.Ö. 520'ye tarihlenen örneklerdir³⁰. Ancak Kıbrıs örnekleri, Yunan örneklerinden farklı olarak, taştan yapılmışlardır³¹ ve çıp-

²⁰ Thiersch 1902, Neandria 624; Winter 1903, II, 266. 7 (Troas-Neandria).

²¹ Erdemgil 1989, 111.

²² F. Calvert koleksiyonu ve malzemenin başından gelenler için bkz. Allen 1995; Allen 1999; Bloedow 1998-1999; Bloedow 2000-2001; Marchand 2000; Robinson 1995; Kaplan 2010.

²³ Kobylina 1961, pl. III.2-3; Kobylina 1970, pl. 9.5; Besques 1971, 64, pl. 82.c.D 373.

²⁴ Tolun 2002, 43-44; Assos örnekleri, oturan ve ayakta kadın, kadın *protom*ları ve kuş figürinlerinin de bulunduğu aynı mezardan ele geçmiştirlerdir.

²⁵ Tolun 2002, 44.

²⁶ Tolun 2002, 43.

²⁷ Higgins 1954, 1156-9.

²⁸ Mollard – Besques 1954, 38, pl. XXVIII.B223 (Rhodos. Benzer. M.Ö. 5. yüzyıl son çeyreği).

²⁹ Winter 1903, II, 264-265.

³⁰ Hadzisteliou – Price 1969, 96.

³¹ Burn – Higgins 2001, 283.

lak bir çocuğu yukarı bakarken tasvir etmektedirler³². Bu yukarı bakan duruş, Kat. No. 2'de (Res. 2) olduğu gibi hem Akdeniz ırkına benzer esmer çocuk olması, hem de bakış yönü ile bu erken Kıbrıs tipleriyle benzerlik göstermektedir. Benzer örnekler Antandros ve Tenedos'tan olup etine dolgun betimlenmişlerdir ve Tavukçu tarafından zenci çocuk olarak ifade edilmiştir³³. Bu tipin en yakın benzerlerini Rhodos³⁴, Olynthos³⁵, Tarentum³⁶, Korinth³⁷ ve Smyrna'da³⁸ bulmaktayız. Bu benzerlikler figürün, M.Ö. geç 5. yüzyıl ile erken 4. yüzyıl arasından olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan benzer örnekler³⁹ yardımıyla Kat. No. 2'yi (Res. 2), M.Ö. 5. yüzyıl sonuna tarihlendirmek mümkündür.

Tavolia⁴⁰ örnekleri Kat. No. 3 (Res.3) ve Kat. No. 4 (Res. 4) aynı kalıp üretimi olan örneklerdir. Tip olarak yerde oturan ve sol ayağını katlayarak yere paralel, sağ

ayağını ise dizden kırarak yarı açık geriye doğru uzatırken, sol el yerde destek olarak kullanılan gruba dahildir. Vücut, oturan çocuk tiplerinin genelinde olduğu gibi her iki örnekte de çıplaktır.

Assos örneği, oyuncaklar ile birlikte ele geçmiştir⁴¹. Bu çömelen çocuk tipi Korinth'te de yaygındır. Bazı figürin kalıpları çömlekçi binasında, *terrakotta* atölyesinde, güneydoğu binasında ve Asklepion'da adak eşyaları arasında, güney yuvarlak kutsal mezarda bulunmuşlardır⁴². Benzer oturan çocuk figürü, Merker tarafından M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁴³. Yaygın olarak kullanılan figürler en yakın benzerlerini Olynthos⁴⁴, Rhodos⁴⁵ ve Korinth'te⁴⁶ bulurken bazı benzer örnekler Hellenistik Döneme kadar⁴⁷ kullanılmışlardır. Ancak Kat. No. 3 (Res. 3) ve Kat. No. 4'ü (Res. 4), Olynthos örneklerine yakın benzerlikleri nedeniyle M.Ö. 5. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Yine Tavolia'dan⁴⁸ (Harita 2) iki örnek olan Kat. No. 5 (Res. 5) ve Kat. No. 6 (Res. 6), bazı ayrıntılar dışında benzerdir ve oturan çocuk tipleri içerisinde aynı geleneği devam ettirirler. Her iki çocuk yerde oturmakta, sol ayak katlanmış ve yere paralel, sağ ayaklar dizden kırılarak

³² Kıbrıs'tan gelen örnekler içerisinde Hellenistik Döneme tarihlendirilen ve Kıbrıs stilinden farklı ve Yunan geleneğinde verilmiş örnekler, Hellenistik kültürün Kıbrıs'a yayılması sonrasında üretilenlerdir. Connelly 1991, 96.

³³ Tavukçu 1999, 175-176.

³⁴ Viernesel-Schlörb 1997, 61-62, taf. 34.184; taf. 35.185 (Benzer. Form Attik. Kil Rhodos, M.Ö. 450-440).

³⁵ Robinson 1952, 219-221, pl. 94.281 (Oturmuş *astragal* oynayan çocuk. Olynthus. M.Ö. geç 5. - M.Ö. erken 4. yüzyıl).

³⁶ Schürmann 1989, 77, taf. 43.252 (Oturun zenci çocuk, M.Ö. 5. yüzyıl ikinci yarısı).

³⁷ Davidson 1952, 38, pl. 14.192 (Oturun çocuk. M.Ö. 5. veya 4. yüzyıl. Korinth); Merker 2000, 108, pl. 19.C227, C229, C230 (Oturun çocuk. Korinth. Klasik Dönem).

³⁸ Winter 1903, 66 (6. Berlin Antiquarium, 6353, aus Smyrna).

³⁹ Sieveking 1916, 19, taf. 28.1 (Astragal oynayan çocuk. M.Ö. 5. yüzyıl. Yunanistan. Benzer); Breitenstein 1941, 35, 37.309. (Erken Klasik Dönem); Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 32.187 (Benzer).

⁴⁰ Thiersch 1902, 851; Winter 1903, 268.1A (Tavolia. Benzeri. Oturan Çocuk).

⁴¹ Tolun 2002, 44.

⁴² Hadzisteliou-Price 1969, 97.

⁴³ Merker 2000, 108-109, pl. 19.C228,C231,C232 (Oturun çocuk. Korinth. M.Ö. 4. yüzyıl).

⁴⁴ Robinson 1933, 75-76, pl. 36.283 (Benzer. Oturan çocuk. Olynthus. M.Ö. 5. yüzyıl).

⁴⁵ Mollard-Besques 1954, 39, pl. XXVIII.B224 (Benzer. Rhodos).

⁴⁶ Merker 2000, 108-109, pl. 19.C228,C231,C232 (Oturun çocuk. Korinth. M.Ö. 4. yüzyıl).

⁴⁷ Breitenstein 1941, 65, pl. 74.622 (Oturuşu ile benzer. Giysili. Yunanistan'dan. Hellenistik Dönem).

⁴⁸ Thiersch 1902, Tavolia 902; Winter 1903, 269. 2 (Aynısı. Troas Tavolia. Oturan Çocuk).

yarı açık geriye doğru uzatılmış, sol el yerden destek alırken, sağ el sol ayak topuğuna dokunmaktadır. Her iki örnekte vücut çıplak verilmiş, tüm özellikler birbirlerine benzerken, Kat. No. 6'da (Res. 6) yaprak çelenkli baş farklılık göstermektedir. Oturan çocuk tiplerindeki yoğunluğa rağmen her örnek kendine özgü şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayakların durumu ve ellerin diz ve zeminden destek almasının yanı sıra, ileri harekete meyilli örnekler gibi birbirlerinden çok az farklılık göstermektedirler. Kat. No. 5 (Res. 5) ve Kat. No. 6 (Res. 6) sağ elin, yere paralel sol ayağın topuğuna dokunması ile öncekilerden ayrılmaktadır. Olynthus'tan⁴⁹ bir figür ile her iki elin zemine dokunması bakımından yakın benzerlik göstermektedir. Kat. No. 6'da yer alan yaprak çelegin benzerine rastlanmaz.

Hadzisteliou-Price tarafından tiplere ayrılan "temple boy" tipleri içerisinde IV. tipte değerlendirilen bir örnek⁵⁰, Kat. No. 5 (Res. 5) ve Kat. No. 6 (Res. 6) ile benzerdir. Çoğunluğu kutsal alanlardan gelen bu Kıbrıs örneklerinin en erken örneği, M.Ö. 520'lere tarihlendirilirken, çoğunluğu Klasik ve Hellenistik Dönem örneklerinden oluşmaktadır⁵¹. Kıbrıs'tan boyalı çocuk figürü, oturuş ve bir elin zeminde diğer elin sol ayak topuğunu tutuşu ile Calvert örnekleri ile benzerdir. Kıbrıs örneklerinin Troas Bölgesi'nde varlığı, koleksiyon malzemesi içerisinde birkaç farklı terrakotta örnekle bilinmektedir. Her iki figür, Kıbrıs ve Troas arasındaki bu bağ-

lantıyı gösteren benzer örnekler olarak değerlendirilebilir. Genel stil özellikleri ve başta yer alan çelenk, geç dönem uygulaması olarak göz önüne alındığında Kat. No. 5 (Res. 5) ve Kat. No. 6 (Res. 6), M.Ö. erken 4. yüzyıldan olmalıdırlar.

Önceki örneklerle aynı stildeki bir başka figür Kat. No. 7'dir (Res. 7). Figür, oval altlık üzerinde, dizden katladığı sol ayak üzerinde oturmaktadır⁵². Sağ elin üzerine konduğu sağ ayak, yana doğru yarım açılarak rahat pozisyon verilmiştir. Profilli altlık sağ ve sol köşesinde birer çiçek rozete sahiptir. Başında yer alan çelenk, sonradan yapılmış aplike uygulamadır. Dolgun yüz ve kaslı karın bölgesi ile öncekilerden farklılık göstermektedir. Sol el diğer tiplerin genel özelliği olarak yerden destek almaktadır. Başta yer alan çelenk ve kaidede rozet çiçek betimlemeleri Hellenistik Dönem figürleri ile benzerdir. Bu doğrultuda Kat. No. 7 (Res. 3), M.Ö. 3. yüzyıldan olmalıdır.

Tip 3: Emeklemeye hazır (Kat. No. 8):

Tavolia'dan⁵³ Kat. No. 8 (Res. 8), oturan çocuk figürleri içerisinde daha hareketli ve giysili olması ile farklıdır. Üzerinde *kebiton*'lu çocuğun vücudunun altı çıplaktır. Yerde oturan (emeklemek üzere) çocuk öne doğru hareketlidir. Sol ayak katlanarak üzerine oturmuş, sağ ayak yarı açık ve yana doğru uzatılmıştır. Sol el yerden destek alırken, sağ el sol diz üzerindedir. İleri doğru hareketli yapısıyla Olynthos⁵⁴ örnekleri ile benzerdir. Ancak

⁴⁹ Robinson 1952, 218-219, pl. 94.280 (Oturmuş astragal oynayan çocuk. Olynthus. M.Ö. Erken 4. yüzyıl).

⁵⁰ Hadzisteliou-Price 1969, 101-102, lev. 23.25.

⁵¹ Hermary 1994, 21; Caubet 1998, 630-631. cat. 1072-1073.

⁵² Winter 1903, 269.7 (Aynısı. Oturan Çocuk).

⁵³ Thiersch 1902, 850; Winter 1903, 268.4 (Aynısı. Oturan Çocuk. Baş sonradan kırılmış).

⁵⁴ Robinson 1952, 216-217, pl. 93.276-277 (Uzanmış çocuk. Olynthus. M.Ö. 4. yüzyıl ilk yarısı).

vücutları çıplaktır ve fiziki olarak aşınmış durumdadırlar. Keramaikos⁵⁵ örneği ise hareketli yapısı ve giysisi ile Kat. No. 8 (Res. 8) ile benzerdir. Keramaikos örneği ile yakın benzerliğinden dolayı M.Ö. geç 5. - erken 4. yüzyıl tarihleri arasına verilebilir.

Tip 4: Uyuyan (Kat. No. 9):

Oturan çocuklar içerisinde son örnek Ovacık'tan⁵⁶ (Harita 2) gelen ve Kat. No. 9 (Res. 9) ile verilen çıplak çocuk figürüdür. Sağ bacağı yere paralel dizden kırarak üzerine oturmuş, sol bacağı ise dizden kırarak dik verilmiştir. Önceki örneklerdeki zemin, burada yoktur. Sol el sol bacak üzerinde, sağ el sol omuza atılarak başa destek oluşturmuş ve figür uyur durumda betimlenmiştir. Farklı yüz yapısıyla benzeri uyuyan zenci çocukları hatırlatmaktadır⁵⁷. Figür, yuvarlak yüz ve büyük kulaklara sahiptir. Sağ ayağı yere paralel ve sol ayak dikey olan oturan durumdaki çocuk figürleri genelde Rhodos⁵⁸ ve nadiren Anadolu (Troas Bölgesi ve Smyrna) ve Kıta Yunanistan'da (Attika) ele geçmiştir⁵⁹. Ayak ve kollar gibi vücut uzuvlarının vücuda yapışık verilmesi erken dönem özellikleridir ve Kat. No. 1 (Res. 1) ile gelişim açısından benzerdir. Ancak çocuk anatomisine uygun tombul hatlar, daha

geç bir tarihe işaret etmektedir. Bu değerlendirmeye, başın omuza kaynamış hali ve anatomiye uymayan patlak gözlü yüz yapısı da eklendiğinde Kat. No. 9, (Res. 9), M.Ö. 5. yüzyıldan olmalıdır.

Oturan Çocukların İşlevi ve Yayılım Alanları

Dört ayrı grupta değerlendirilen oturan çocuk figürlerinin ilk örnekleri Mısır ve Doğu Akdeniz (Kıbrıs) kökenlidir. Bu tip oturan çocuk figürlerinin ilk olarak M.Ö. 6. yüzyılda gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu Kıbrıs tipleri, olasılıkla Mısır prototipleri örnek alınarak üretilmişler ve daha sonra Yunanistan ve Etruria'ya kadar yayılmışlardır⁶⁰. Kıbrıs örnekleri genelde kireç taşı heykelticiler olarak görülürler. Oysa bu tipin Yunan dünyasındaki benzerleri *terrakotta*'dan yapılmışlardır. Bu şekilde betimleme ile ilgili ilk tartışmalar, *terrakotta* figürinler ve taş heykelticilerin her ikisini de içermektedir; burada sadece pişmiş toprak figürinler üzerine durmak daha önemlidir. Çünkü elimizdeki örnekler, *terrakotta* figürinlerden oluşmaktadır. Oturan çocuk tipinin taş heykelticiler örnekleri ise, heykel ve heykelticiler konusunda ele alınmalıdır.

Dolayısıyla Kıbrıs üretimi örneklerden sonra, Girit ve diğer coğrafyalara yüzyıllar içerisinde yayılmaları, ticaret yollarının da güzergâhını izlemektedir. Zamanla tüm Kıta Yunanistan'a ve diğer *terrakotta* üretim merkezlerine yayılır.

Oturan çocuk tipindeki *terrakotta* figürinler, Klasik ve Helenistik Dönem'de oldukça sevilmeğe değerler, öyle ki Roma Dönemi içlerine kadar az da olsa kulla-

⁵⁵ Vienneis-Schlörb 1997, taf. 35.187.4 (Benzer. Attik. M.Ö. geç 5. - erken 4. yüzyıl).

⁵⁶ Thiersch 1902, Ovacık 689; Winter 1903, 266.2 (Troas-Ovacık. Aynısı. Oturan Çocuk).

⁵⁷ Higgins 1954, 73, pl. 30.158 (Oturan Zenci çocuk. Rhodos. M.Ö. Erken 5. yüzyıl).

⁵⁸ Mollard-Besques 1954, 38, pl. XXVIII.B223 (Rhodos. Benzer. M.Ö. 6. yüzyıl son çeyreği); Benzer uyuyan çocuk figürü yine Rhodos'tan olup Helenistik Döneme tarihlendirilmiştir. Çocuk burada sağ omuza doğru yatırdığı başını sağ el içiyle desteklemektedir. Bkz. Besques 1971, 60, pl. 82.cD 373.

⁵⁹ Winter 1903, 264-265.

⁶⁰ Hadzisteliou-Price 1969, 96; Beer 1987; Beer 1994.

nımlarına devam edilmiştir⁶¹. Bu tipler, Yunanistan'da çok sayıda farklı konteks içerisinde bulunmuştur. Yunanistan örnekleri, halka ait yaşam alanlarında ve mezar kontekslerinde ve çoğunlukla kutsal alanlardaki kazılarda bulunmuşlardır⁶².

Bu tip figürinlerin yorumlanması, bazen bir dereceye kadar zordur. Bu oturan figürinlerin genel duruşu, zeminde oturup bir dizini yükseltmiş çocukta olduğu gibi, Yunan sanatında çocuklar için hemen hemen evrensel bir anlayış ve yansıtma olarak görülmektedir. Price ve bazı araştırmacıların işaret ettikleri gibi bu betimleme şekli, küçük boyutlu figürinlerden vazo resimleri ve mimariye bağlı heykeltıraşlığa kadar bütün alanlarda, çocukların tasvirleri için kullanılmıştır⁶³. Oturan çocuk figürinlerindeki bu duruşun tercih edilmesinin amacı, özel anlamdan daha çok, bu figürinlerin genç görünümüne ilişkin olmalıdır⁶⁴. Bu figürinler incelendiğinde, sevimli oldukları açıktır ve bazı farklı işlevlerde kullanılmaları dışında sadece göze hitaben yapıldıkları düşünülmektedir. Büyük çoğunluğu erkek çocuklardır ve bu cinsiyet ayrımındaki tercihi tartışabiliriz⁶⁵.

Bu figürinler üzerine çok sayıda yorum yapılmıştır: Dionysos, Attis veya Eros gibi tanrıların çocuklukları, bazen Horus veya Harpokrates⁶⁶ gibi tanrı hizmetçileri, kötülüğe karşı koruyucu (*apotropaik*) olarak, kutsal alanların çocuk hizmetçileri, hediye sunan tapınan figürinler, bir çocuğun doğumu sonrası şükran ifadesi olarak doğum adakları veya ölmüş çocukların tasvirleri oldukları şeklinde çok sayıda yorum yapılmaktadır⁶⁷. Bu yorumların tümü dikkate değer kabul edilmelidir ve inanıyorum ki bu yorumlardan her biri, bu tip tasvirlerin gerçekten de varlık sebebini bir biçimde açıklamaktadır. Oturan çocuk figürinlerinden bazıları Harpokrates, Eros veya Dionysos gibi tanrıların çocukluklarını tasvir etmektedir⁶⁸. Bazı tipler, daha büyük çocukların tasviridir ki bunlar, ellerinde kutu veya çelenk tutmaktadırlar. Bu nedenle tanrılara hediyelerini sunan tapınan kişileri göstermiş olmalıdırlar⁶⁹. Bu oturan çocukların, ölmüş oldukları yorumu ise, özellikle çocuk mezarlarında, mezar konteksinde

bu duruşun her coğrafyada çok farklı olmadıklarını ortaya koymaktadır. Gerçekte bu şekilde tasviredilmiş çocuk figürinlerinin, taş veya *terrakotta* olarak üretilmiş olsun tek bir kültür içinde bile konteks durumu göz önüne alındığında çeşitli tiplerde olduğunu göstermektedir, bkz. Beer 1987.

⁶¹ Hadzisteliou-Price 1969, 98-104.

⁶² Hadzisteliou – Price 1969, 104-106. Graepler tarafından yayımlanan bir örnek ise mezar konteksinden ele geçmiştir, bkz. Graepler 1997, 228, no 258.

⁶³ Bu oturan çocuk figürinlerinin vazo resimleri üzerindeki tasvirleri için, bkz. Hadzisteliou – Price 1969, 97-98, no 34-35; mimariye bağlı heykeltıraşlık için bkz. Lullies 1960, pl. 113 (Olympia Zeus Tapınağı doğu alınığında oturan çocuk).

⁶⁴ Gerçekten de bu çocuk duruşu, küçük yaşları yansıtmak için bir gösterge olarak kullanılırdı. Price'in işaret ettiği gibi bu duruş Mısır kültüründe kökenini bulmaktadır ve hiyeroglifli gençle benzerdir. Bu mısırlı figür, genç bir figürü aynı pozda betimlemektedir. Price 1969, 95.

⁶⁵ Beer, aynı tipteki taş heykelcik örneklerinin çok anlamlı olduklarını güçlü bir şekilde ifade etmekte ve

⁶⁶ Kaufmann 1915, taf. 19-23; Westholm 1955, 76.

⁶⁷ Bu ve diğer yorumlar Price tarafından da ifade edilmiştir, bkz. Hadzisteliou – Price 1969, 107. Bu yorumlardan doğum adakları olarak sunulduklarına dair görüşler için bkz. Westholm 1955.

⁶⁸ Örneğin, Broneer 1947, 246, pl. lxx, 29 (Dionysos); Demangel 1926, 205, fig. 898 (Eros); Harpokrates tipi üzerine ise bkz. Tinh ve diğ. 1988, no 108, 112b, 136b, 131a-132 ve 134-146.

⁶⁹ Hadzisteliou – Price 1969, 107. Elinde farklı objeler tutan ayakta tanımlanmış erkek çocuk figürinleri, tapınan ve kült uygulamasına katılan iştirakçi olarak yorumlanmışlardır. Örnek için bkz. Merker 2000, 61, 188; Daumas 1998, 40-42. Bu tipler oturan veya oturan çocuklardan daha çok, genelde daha büyük çocukları betimlemektedirler.

bulunmuş örnekler için uygun bir açıklamadır⁷⁰. Böylece çocuklar, öldükten sonra da koruyucu tanrıçanın himayesinde kalacaklardır.

Figürinlerden bazıları adak olarak sunulmuşlardır. Price, yapmış olduğu çalışmasında bu tip figürinleri şöyle tanımlamaktadır: Bunlar genellikle tanrı veya tanrıça olarak cinsiyetlendirdiğimiz tanrıların kutsal alanlarında bulunmuş figürinler, doğum ve çocuk bakımı yönünden Demeter, Eileithyia, Artemis, Aphrodite, Asklepios, Athena ve Apollon gibi tanrılarla bağlantılıdır⁷¹. Bu tip figürinler sıklıkla diğer adaklarla birlikte bulunmuşlardır ki bu tipteki figürin ve adaklar, üreyebilme verimliliği ve çocuklarla yakın bağlantıları bulunmaktadır⁷². Buna ek olarak, aynı duruşa sahip mermer çocuk heykelleri, bazı epigrafik kanıtların da desteklediği gibi anne ve babaları tarafından çocukları için adanmışlardır. Bir araya getirilmiş bu kanıtlardan da anlaşıldığı gibi Price, bu figürinler üzerine inandırıcı deliller üretmektedir ki, bunlardan bir diğeri de anne ve babaları tarafından adanmış olmaları ve ölen çocuklarının adak tasvirleri olarak sunulmuş olma ihtimalidir⁷³.

Anne ve babaların, yaşayan veya ölmüş çocukları için bu denli farklı ve çok-

ça figürin adamalarının sebebi anlaşılabilir. Adakların yaşayan için sağlık, esenlik ve mutlu bir gelecek temennisi anlamı taşıdığını düşünebiliriz. Ölen çocuk için ise anısını yaşatma ve ruhun huzur bulması adına tanrılara yakarma maksatlı olmalıdırlar⁷⁴. Sonuçta çocuk her zaman korunmaya muhtaç bir varlıktır. Bunlar iyileştirme ve sağlıklı olma amacıyla bir tanrıya sunulmuş olmalıydı⁷⁵. Böylece adağı tanrının, çocuklarına koruyucu/bakıcı (*kourotrophik*) olması için bir dua ve istek oluyordu. Bu koruyucu anlamı açıklayıcı örnekler Assos mezarlarından ele geçmiştir. Assos çocuk figürini örnekleri ile birlikte kadın *protom*'ları ve kadın figürinlerinin ele geçmiş olması, bu iki kadın tasvirinin doğurganlık ve çocuk bakımı ile ilgili tanrıçalar olduğu şeklinde yorumlanmıştır⁷⁶. Böylece tasvirleri mezarı konan tanrıçalar, çocuğun diğer yaşamında da koruyucusu olarak ona bakacaktır⁷⁷.

Gerçektende bazı çocuk figürinlerinin *amulet* taşıırken betimlenmeleri, bu koruyuculuk yorumunu güçlendirmektedir⁷⁸. Eğer *amulet*, *koroplast* tarafından eklenen önemli ve gerçek bir detay ise, çocuğun korunması ve yaralanma olanağının önemini belirtmek için hizmet etmiş olması akla yakın gelmektedir.

Bu tip figürinler, çocuk sahipleri adına yukarıda anlattığımız işleve sahipken

⁷⁰ Hadzisteliou – Price 1969, 109-110; Tolun 2002, 43.

⁷¹ Hadzisteliou – Price 1969, 104-106; Tolun 2002, 42; Burn – Higgins 2001, 283.

⁷² Örneğin Lindos'ta, çok sayıda oturan çocuk figürü Athena kutsal alanında bulunmuştur. Lindos, yaklaşık 100 *kourotrophos* figürin ve beşik içinde çocuk figürinlerini içermektedir. Lindos'taki bu oturan çocuk figürinleri için bkz. Blinkenberg 1931, pl. 111-112, 136; Lindos'tan ele geçen ve İstanbul Areoloji Müzesi'nde bulunan bazı figürinler için bkz. Mendel 1908, 99-102.

⁷³ Hadzisteliou – Price 1969, 104-109.

⁷⁴ Örneğin, *Anth. Pal.* 6.65, küçük bir çocuğun ilk saç kesimi vesilesiyle bir işaret ve anı için Apollon'a bir horoz ve bir kekin adağını göstermektedir.

⁷⁵ Beer 1987, 25-29.

⁷⁶ Tolun 2002, 43.

⁷⁷ Tolun 2002, 43.

⁷⁸ Myres 1946, pl. 18.464-465; Örneğin, Merker 2000, 68, no. C236 ve 237. Bu detay Kıbrıs örneklerinde oldukça sevilen bir durumdur, bkz. Hadzisteliou – Price 1969, 102; Cesnola 1885, pl. CXXXI.

çocuğu olmayanlar için evlat sahibi olmayı dilemenin bir tasvirsel şekli olmalıydı. Gerçek şu ki; erkek çocuklarının çoğunluğu genel bir tercih olarak görülmekte ve özellikle erkek çocuk arzusunun yansıtılmaktadır. Merker'in de desteklediği gibi⁷⁹, bereket ve döl için yapılan bu gibi temeniler, evlenme töreni ile birlikte yapılmış olmalıydılar. Bu araştırmada ele alınan figürinler, olasılıkla başarılı bir doğum, bereket veya şükranlarını sunmak için kullanılmıştır. Bu tasvirler, bazı figürinlerde çocuk, bereket ve doğum ile bağlantılıdır. İlgili figürinler de büyük çocuklardan ziyade, bebekleri ve yeni yürümeye başlayan çocukların betimlenmesiyle, bereket ve doğum ile ilgili anlamlarıdır. Bu destek bulmaktadır.

Anılan diğer yorumlarda ise bu figürinlerin tapınak hizmetçileri veya tapınıcılar olması hakkındadır⁸⁰. Ayrıca bu figürin tiplerinin, Eileithyia kutsal alanında olduğu gibi⁸¹ öncelikle bereket ve doğum ile bağlantılı kutsal alanlarda görülmesi anlamlıdır. Eileithyia *kourotrophik* (koruyucu) bir tanrı gibi düşünülmesine karşın, onun ilk görevi, insanın üreyebilmesi ve doğumunu düşünmek⁸² ve bu güdüyü devam ettirmektir. Bu nedenle bebek ve çocukların küçük kil tasvirleri, onun kutsal alanlarında bulunmuştur ve

büyük olasılıkla çocukların anne ve babaları tarafından adanmışlardır. Anne ve baba, büyük sabırsızlıkla çocuk sahibi olabilmek için tanrıçanın yardımını isterler ve bu yöntemle başvururlar.

Sonuç

Yukarıda tipler dahilinde değerlendirmeye çalıştığım figürinlerin ortak özellikleri barındırdıklarını söyleyebiliriz. Tipler dahilinde ele alınan ve benzer örneklerin geniş bir coğrafyada yaygınlaşmış olması buluntuların dağılımı açısından kolaylıklar sağlamaktadır. Bu kadar geniş bir alanda ve benzer tipler olarak yaklaşık 1.5-2 yaşındaki küçük çocukları betimlemeleri yaygın bir inanışın göstergesidir. Farklı bölgelerdeki örneklerin kutsal alan ve mezarlardan ele geçmiş olmaları, Troas Bölgesi'nde Assos örneklerinin mezar buluntusu olmaları ile Calvert örneklerinin buluntu durumuna da açıklık getirmektedir. Çünkü Troas Bölgesi'ndeki ilk araştırma ve kazılar kutsal alanlar ve mezarlarda gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla Kutsal alanları ile ünlü Troas Bölgesi'nin de bu kapsamda dikkate alınması doğru olacaktır (Harita 1). Assos gibi *in situ* buluntuların az sayıda ele geçmiş olması yapılan kazıların yeterli olmadığını göstermektedir. Calvert örneklerini de daha geniş kapsamda ele almak için Troas'ın farklı kentlerinden ele geçmiş örneklerin sayısına bağlıdır. Buluntu durumu kesin belli olan Assos'ta ele geçen örneklerle birlikte değerlendirilen Troas örneklerinin, bölgede çocukların tanrı ve tanrıçaların korumasına bırakılmış dinsel inanış ve ölümden sonraki yaşamın bir yansımasıdır. Troas Bölgesi'nde kültürleri bilinen Kybele, Artemis, Athena, Apollon gibi

⁷⁹ Merker 2000, 70.

⁸⁰ Çocukların yaşlarının tasviri konusunda bkz. Merker 2000, 69.

⁸¹ Örnek için Baur 1902, 51; Paros adasında yer alan Eileithyia kutsal alanındaki bu tip adaklar için bkz. Pingiatoglu 1981, 127; Hadzisteliou – Price 1969, 104-105. Ancak buradaki örnekler daha çok mermer malzemeden yapılmış oturan çocuk tasvirleridir. Oturan çocuk figürin örnekleri aynı zamanda Aspri Petra'da ve Korinth'te (mağaradan ele geçen bronz bir örnek) *Nymphe*'ler ve *Pan*'a adanmış kutsal mağarada bulunmuştur.

⁸² Burkert 1985, 170-171.

tanrı ve tanrıçalarla bağlantısı olup olmadığı yapılacak bilimsel kazılarla ortaya konacaktır (Harita 1). Bir başka açıdan ise, Troas Bölgesi'nde kahramanların varlığı, çocuk kült ve tasvirlerinin gelişmesinde etkili midir? Bu sorunun cevabını bulmak da bugün için erkendir. Yapıldıkları malzemenin aynı oluşu dönemin en yaygın ve üretimi kolay pişmiş toprak hammadde nedeniyle geniş coğrafyalara ve aynı zamanda üretim açısından da yoğunluğun birer göstergesidir. Bu durum uzun süre devam eden üretim ve bunun sebebi olan ihtiyaçtan kaynaklanmış olmalıdır. Bu figürinlerde betimlenen çocukların ortak yanları oturuşları, yaşları, cinsiyetleri ve çıplak tasvir edilmeleridir. Erkek çocuklarının yaygın olması, ataerkil bir kültüre atf yapan önemli maddi kültür verilerini oluştururlar. Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem'ler boyunca sanatta ve inanışta yaşanan değişimler bu tip çocuk figürlerinin üretimlerini etkilemediği gibi tip ve biçim açısından da gelenekselliğe bağlı kaldığını göstermektedir. Bunun nedeni insanın doğasında var olan koruma ve korunma içgüdüsünün yansımaları olmalıdır. Oysa Anadolu coğrafyası üzerinde varlığına şahit olunan ve Roma'ya kadar giden Frig Ana Tanrıçası'nın bile yüzyıllar içerisinde tasvirde değişik yorumlandığına şahit olunur⁸³. Çünkü çocuklar, geleceğin sosyal ve siyasal yaşamında birer aktör olacakları düşünüldüğünden anne ve babaları tarafından hem buldukları sosyal sınıfın bir üyesi hem de onların geleceklelerini hazırlamada doğumdan itibaren birer yetişkin olmaları açısından dinin her alanda etkin olduğu antik dünyada çocuklarına bilinçli rol biçmekte veya role hazırla-

maktalar. Üretimleri açısından geniş bir zaman diliminde değişmeden kullanılan bir betimleme ancak inanışla açıklanabilir. Bu durum doğal olan ve insan yaşamının ilk yıllarının yansımaları olmasından dolayı yaygın bir inanışın yüzyıllarca devam ettiğinin göstergesidir.

Yukarıda ele alınan çocuklar plastik sanat olarak işlenmiş çocuk figürlerinden farklı amaç için üretilmiş oldukları anlaşılmakta ve farklı işlev ve isimlerle yorumlanabilmektedir. Bunun da nedeni bütün bu örneklerin, çoğunluğu oluşturan oyuncak figürler veya oyuncaklardan ziyade dinsel içerikli olmalarıdır. Bu bağlamda çocuklar, birer obje olmaktan çıkarlar ve anne ve babaları tarafından sunulmuş birer kutsal nesneye dönüşürler.

Benzer şekilde modern Yunan kiliselerinde çocukları tasvir eden çok sayıda levha bulunmuştur⁸⁴. Aynı uygulama farklı malzemenin de olsa Anadolu'da, türbelerine konan oyuncak bebek, beşik, çocuk elbisesi gibi nesnelere varlığını hala devam ettirmektedir.

⁸³ Roller 1991, 128-143.

⁸⁴ Lawson 1910, 59.

Katalog

Kat. No. 1: Oturan Çocuk (Res. 1)

Müze Envanter No: Çanakale Arkeoloji Müzesi 1080; *Buluntu Yeri:* Neandria; *Ölçü Yük./Gen. :* 8 cm; Thiersch, 10 cm; *Yapım Tekniği :* Çift kalıp/içi boş; *Fırınlama:* İyi; *Renk:* Munsell-5YR 6/2 pembemsi gri; *Boya:* Yok; *Durumu:* Baş kırık. Yüzeyde yoğun patina.

Tanım: Yerde çömelerek oturan çocuk. Sağ ayak yere paralel. Sol ayak dizden kırılarak sol ele destek yapılmış. Sağ ele çeneye uzanmış ve kol gövdeye yapışık. Arka işlenmiş fakat ayrıntısız. Arkada yanma deliği yok. Alt açık. *Tarih:* M.Ö. 6. yüzyıl.

Kaynak: Thiersch 1902, Neandria 624; Winter 1903, 266.7, (Troas-Neandria); Winter 1903, 264-265); Mollard-Besques 1954, 38, Pl.XXVIII.B223 (Rhodos. Benzer. M.Ö. 6. yüzyıl son çeyreği)

Kat. No. 2: Oturan Çocuk (Res. 2)

Müze Envanter No: Çanakale Arkeoloji Müzesi 1020; *Buluntu Yeri:* - ; *Ölçü Yük./Gen.:* 8.4 cm; *Yapım Tekniği:* Çift kalıp/içi boş; *Fırınlama:* İyi; *Renk:* Munsell-5YR 3/3 koyu kırmızimsı kahverengi; *Boya:* Baş üzerinde kırmızı, yüzeyde pembe boya izleri; *Durumu:* Sağlam. Yüzeyde yoğun patina.

Tanım: Yerde oturan çocuk. Sol ayak katlanmış ve yere paralel. Sağ ayak dizden kırılarak karına doğru çekilmiş. Sol el yerde destek. Sağ el sol diz üzerinde. Vücut çıplak. Arka düz ve özensiz. Altta yuvarlak yanma deliği; *Tarih:* M.Ö. 5. yüzyıl sonu.

Kaynak: Winter 1903, 66 (6. Berlin Antiquarium, 6353, Smyrna'dan); Sieveking 1916, 19, taf. 28.1 (Astragal oynayan çocuk. M.Ö. 5. yüzyıl Yunanistan. Benzer); Breitenstein 1941, 35, 37.309. (Erken Klasik Dönem); Davidson 1952, 38, pl. 14.192 (Oturan çocuk. M.Ö. 5. veya 4. yüzyıl. Korinth); Robinson 1952, 219-221, pl. 94.281 (Oturmuş astragal oynayan çocuk. Olynthus.

M.Ö. geç 5. - M.Ö. erken 4. yüzyıl); Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 32.187. (Benzer); Vierneisel-Schlörb 1997, 61-62, taf. 34.184; taf. 35.185 (Benzer. Form Attik. Kil Rhodos, M.Ö. 450-440); Merker 2000, 108, pl. 19.C227,C229,C230 (Oturan çocuk. Korinth. Klasik Dönem)

Kat. No. 3: Oturan Çocuk (Res. 3)

Müze Envanter No: Çanakale Arkeoloji Müzesi 1078; *Buluntu Yeri:* Tavolia; *Ölçü Yük./Gen.:* 6.9 cm; *Yapım Tekniği:* Çift kalıp/içi boş; *Fırınlama:* İyi; *Renk:* Munsell-5YR 5/4 kırmızimsı kahverengi; *Boya:* Yüzeyde pembe boya izleri; *Durumu:* Sağlam. Yüzeyde yoğun patina.

Tanım: Yerde oturan çocuk. Sol ayak katlanmış ve yere paralel. Sağ ayak dizden kırılarak yarı açık sola uzatılmış. Sol el yerde destek. Sağ el sol diz üzerinde. Vücut çıplak. Arka düz ve özensiz. Alt açık; *Tarih:* M.Ö. 5. yüzyıl.

Kaynak: Thiersch 1902, Tavolia 851; Winter 1903, 268.1A (Tavolia) Aynısı (Oturan Çocuk); Robinson 1933, 75-76, pl. 36.283 (Benzer. Oturan çocuk. Olynthus. M.Ö. 5. yüzyıl); Breitenstein 1941, 65, pl. 74.622 (Oturuşu ile benzer. Giysili. Yunanistan'dan. Hellenistik Dönem); Mollard-Besques 1954, 39, pl. XXVIII.B224 (Benzer. Rhodos); Merker 2000, 108-109, pl. 19.C228,C231,C232 (Oturan çocuk. Korinth. M.Ö. 4. yüzyıl).

Kat. No. 4: Oturan Çocuk (Res. 4)

Müze Envanter No: Çanakale Arkeoloji Müzesi 1050; *Buluntu Yeri:* Tavolia; *Ölçü Yük./Gen.:* 6.7 cm; *Yapım Tekniği:* Çift kalıp/içi boş; *Fırınlama:* İyi; *Renk:* Munsell-5YR 5/4 kırmızimsı kahverengi; *Boya:* Yok; *Durumu:* Sağlam.

Tanım: Yerde oturan çocuk. Sol ayak katlanmış ve yere paralel. Sağ ayak dizden kırılarak yarı açık geriye doğru uzatılmış. Sol el yerde destek. Sağ el sol diz üzerinde. Vücut çıplak.

Arka düz ve özensiz. Arkada yanma deliği yok. Alt açık; Tarih: M.Ö. 5. yüzyıl.

Kaynak: Thiersch 1902, Tavolia 851; Winter 1903, 268.1A (Tavolia. Benzeri. Oturan Çocuk); Robinson 1933, 75-76, pl. 36.283 (Benzer. Oturan çocuk. Olynthus. M.Ö. 5. yüzyıl); Breitenstein 1941, 65, pl. 74.622 (Oturuşu ile benzer. Giysili. Yunanistan'dan. Hellenistik Dönem); Mollard-Besques 1954, 39, pl. XXVIII.B224 (Benzer. Rhodos); Merker 2000, 108-109, pl. 19.C228,C231,C232 (Oturran çocuk. Korinth. M.Ö. 4. yüzyıl).

Kat. No. 5: *Oturran Çocuk (Res. 5)*

Müze Envanter No: Çanakkale Arkeoloji Müzesi 1522; Buluntu Yeri: Tavolia; Ölçü Yük./Gen.: 6.4 cm; Yapım Tekniği: Çift kalıp/içi boş; Fırınlama: İyi; Renk: Munsell-5YR 7/2 pembemsi gri; Boya: Yok; Durumu: Sağlam.

Tanım: Yerde oturan çocuk. Sol ayak katlanmış ve yere paralel. Sağ ayak dizden kırılarak yarı açık geriye doğru uzatılmış. Sol el yerde destek. Sağ el sol ayak topuğuna dokunmakta. Vücut çıplak. Arka düz ve özensiz. Arkada yanma deliği yok. Alt açık. Tarih: M.Ö. Erken 4. yüzyıl.

Kaynak: Robinson 1952, 218-219, pl. 94.280 (Oturmuş astragal oynayan çocuk. Olynthus. M.Ö. Erken 4. yüzyıl).

Kat. No. 6: *Oturran Çocuk (Res. 6)*

Müze Envanter No: Çanakkale Arkeoloji Müzesi 1079; Buluntu Yeri: Tavolia; Ölçü Yük./Gen.: 6.5 cm; Yapım Tekniği: Çift Kalıp/içi boş; Fırınlama: İyi; Renk: Munsell-5YR 6/3 açık kırmızımsı kahverengi; Boya: Yok; Durumu: Sağlam. Yüzeyde yoğun patina.

Tanım: Yerde oturan çocuk. Başta yaprak çelenk. Dolgun yüz, şişkin karın, sol ayak yere paralel. Sağ ayak geri doğru rahat pozisyonda. Sağ el önde sol ayağa yakın. Sol el yerde vücuda destek. Alt kapalı. Arka düz ve özensiz.

Yanma deliği baş üzerinde küçük ve yuvarlak. Tarih: M.Ö. Erken 4. yüzyıl.

Kaynak: Thiersch 1902, Tavolia 902; Winter 1903, 269.2 (Aynısı-Troas Tavolia-Oturran Çocuk).

Kat. No. 7: *Oturran Çocuk (Res. 7)*

Müze Envanter No: Çanakkale Arkeoloji Müzesi 1030; Buluntu Yeri: -; Ölçü Yük./Gen.: 8.7 cm; Yapım Tekniği: Çift Kalıp/içi boş; Fırınlama: İyi; Renk: Munsell-5YR 6/4 açık kırmızımsı kahverengi; Boya: Yok; Durumu: Sağ kol kırık. Yüzeyde yoğun patina.

Tanım: Oval altlık üzerinde oturan çocuk. Profilli altlık sağ ve sol köşesinde birer çiçek rozet. Başta çelenk aplike. Dolgun yüz. Kaslı karın bölgesi. Sol ayak katlanarak alta alınmış. Sağ ayak yana doğru yarım açılarak rahat pozisyonda. Sağ el sol bacak üzerinde. Sol el yerde vücuda destek. Alt kapalı. Arka düz ve özensiz. Yanma deliği baş üzerinde küçük ve yuvarlak. Tarih: M.Ö. 3. yüzyıl.

Kaynak: Winter 1903, 269.7 (Aynısı-Oturran Çocuk); Şahin 2005, 105, Abb. 6.

Kat. No. 8: *Oturran Çocuk (Res. 8)*

Müze Envanter No: Çanakkale Arkeoloji Müzesi 1155; Buluntu Yeri: Tavolia; Ölçü Yük./Gen.: 11.5 cm; Yapım Tekniği: Çift kalıp/içi boş; Fırınlama: İyi; Renk: Munsell-5YR 6/4 açık kırmızımsı kahverengi; Boya: Yok; Durumu: Baş ve altlığın ön uzun kenarı kırık. Yüzeyde yoğun patina.

Tanım: Yerde oturan (emekleyen) çocuk. Öne doğru hareketli. Sol ayak katlanarak üzerine oturulmuş. Sağ ayak yarı açık ve yana doğru uzatılmış. Sol el yerde destek. Sağ el sol diz üzerinde. Üzerinde *khiton*. Vücudun altı çıplak. Arka düz ve özensiz. Arkada yuvarlak yanma deliği kırık. Alt açık. Tarih: M.Ö. geç 5. - erken 4. yüzyıl.

Kaynak: Thiersch 1902, Tavolia 850; Winter 1903, 268.4 (Aynısı. Oturan Çocuk. Baş sonradan kırılmış); Robinson 1952, 216-217, pl. 93.276-277 (Uzanmış çocuk. Olynthus. M.Ö.

4. yüzyıl ilk yarısı); Vierneisel-Schlörb 1997, Taf. 35.187.4 (Benzer. Attik. M.Ö. geç 5. - erken 4. yüzyıl).

Kat. No. 9: Oturan Çocuk (Res. 9)

Müze Envanter No: Çanakkale Arkeoloji Müzesi 1022; *Buluntu Yeri:* Ovacık; *Ölçü Yük./Gen.:* 7.5 cm; *Yapım Tekniği:* Çift kalıp/içi boş; *Fırınlama:* İyi; *Renk:* Munsell-5YR 7/4 pembe; *Boya:* Yüzeyde pembe boya kalıntısı; *Durumu:* Arkada altta yanma deliği üzerinde kırık. Boyunda çatlak. Yüzeyde yongun patina.

Tanım: Oturarak uyuyan çocuk. Kaide yok. Sol ayak katlanmış ve yere paralel. Sağ ayak dizden kırılarak toplanarak yere basmakta. Sol el sol bacak üzerinde. Sağ el sol omuza atılarak başa destek oluşturmuş. Baş sola omuz üzerindeki ele yatık. Yuvarlak yüz ve büyük kulalar. Vücut çıplak. Arka düz ve özensiz. Arkada yanma deliği yok. Altta yuvarlak yanma deliği. Tarih: M.Ö. 5. yüzyıl.

Kaynak: Thiersch 1902, Ovacık 689; Winter 1903, 266.2 (Troas-Ovacık. Aynısı. Oturan Çocuk); Higgins 1954, 73, pl. 30.158 (Oturan zenci çocuk. Rhodos. M.Ö. Erken 5. yüzyıl).

Harita ve Resim Listesi:

Harita 1. Troas Kült Merkezleri.

Harita 2. Calvert örneklerinin olası buluntu yerleri (D. Kaplan).

Resim 1. Kat. No. 1., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1080 (D. Kaplan).

Resim 2. Kat. No. 2., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1020 (D. Kaplan).

Resim 3. Kat. No. 3., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1078 (D. Kaplan).

Resim 4. Kat. No. 4., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1050 (D. Kaplan).

Resim 5. Kat. No. 5., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1522 (D. Kaplan).

Resim 6. Kat. No. 6., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1079 (D. Kaplan).

Resim 7. Kat. No. 7., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1030 (D. Kaplan).

Resim 8. Kat. No. 8., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1155 (D. Kaplan).

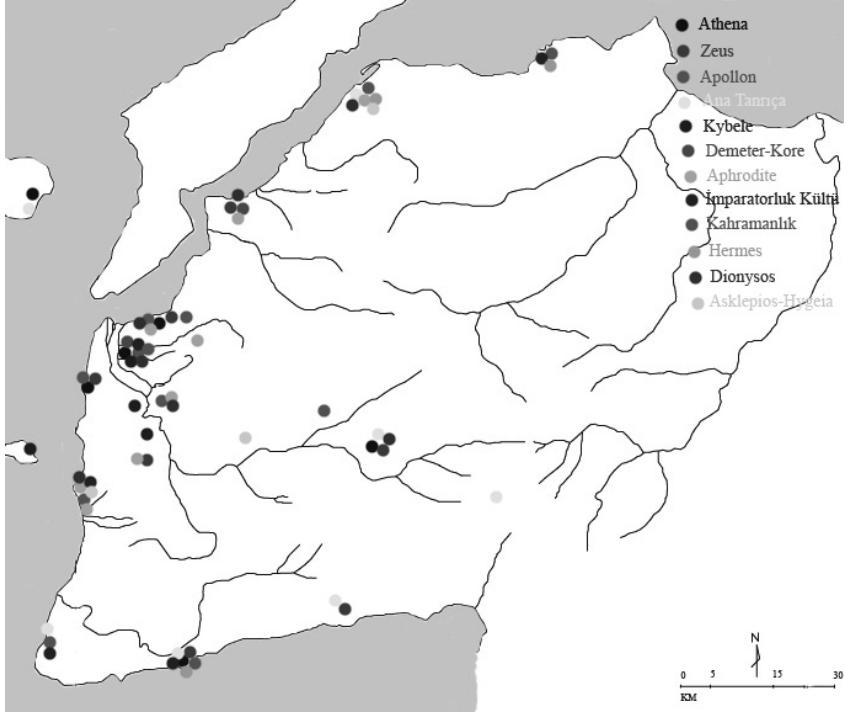
Resim 9. Kat. No. 9., Oturan Çocuk (*Terrakotta*) Çanakkale Ark. Müzesi, Env. No.: 1022 (D. Kaplan).

KAYNAKÇA

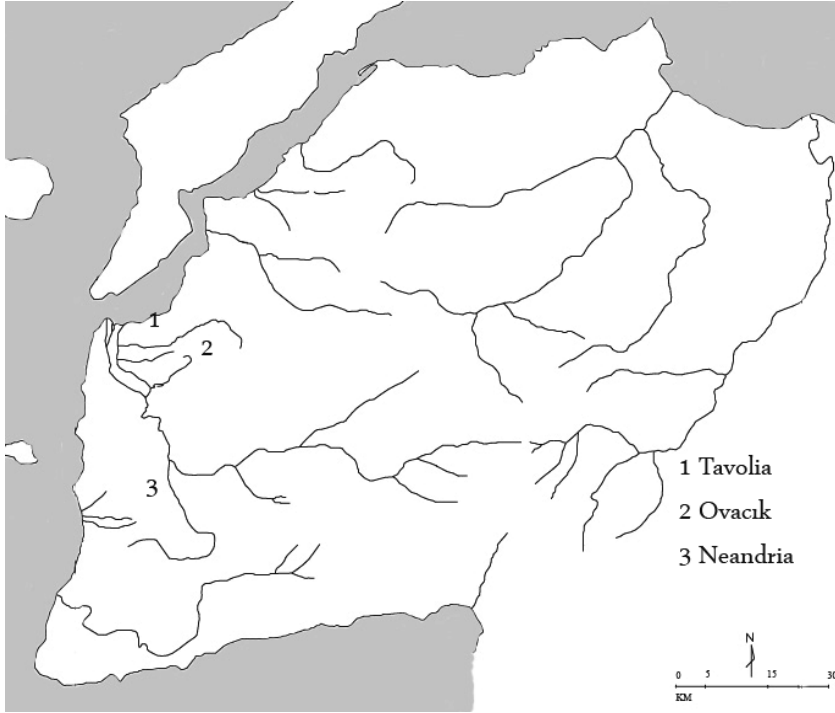
- Allen 1995 S. H. Allen, "Finding the Walls of Troy: Frank Calvert, Excavator", *AJA* 99, 1995, 379-407.
- Allen 1996 S. H. Allen, "Principally for Vases, Etc.; The Formation and Dispersal of the Calvert Collection", *AnatSt* 46, 1996, 145-165.
- Allen 1999 S. H. Allen, *Finding the Walls of Troy: Frank Calvert and Heinrich Schliemann at Hisarlık* (1999).
- Beer 1987 C. Beer, "Comparative Votive Religion: The Evidence of Children in Cyprus, Greece and Etruria", içinde: T. Linders - G. Norquist (derl.), *Gifts to the Gods, Proceedings of the Uppsala Symposium 1985*, Boreas 15 (1987) 21-29.
- Beer 1994 C. Beer, "Temple Boys: A Study of Cypriote Votive Sculpture, Part I: Catalog", *Studies in Mediterranean Archaeology* CXIII, 1994.
- Besques 1971 S. Besques, *Catalogue Raisonné des Figurines et Reliefs en terre-cuite Grecs Étrusques et Romains III, Époques Hellenistique et Romaine Grece et Asie Mineure* (1971).
- Blinkenberg 1931 C. Blinkenberg, *Lindos I: Les Petits Objects* (1931).
- Bloedow 1998-1999 E. F. Bloedow, "Heinrich Schliemann and Frank Calvert in the Troad-1868-1873", *Boreas* 21-22, 1998-1999, 5-40.
- Bloedow 2000-2001 E. F. Bloedow, "Heinrich Schliemann and Frank Calvert in the Troad-1878-1880", *Boreas* 23-24, 2000-2001, 5-22.
- Breitenstein 1941 N. Breitenstein, *Danish National Museum Catalogue of Terracottas, Cypriote, Greek, Etrusco-Italian and Roman* (1941).
- Burkert 1985 W. Burkert, *Greek Religion* (1985).
- Burn 2000 L. Burn, "Three Terracotta Kourotrophoi", içinde: G. R. Tsetschkladze – A. J. N. W. Prag – A. M. Snodgrass (derl.), *Periplous, Papers on Classical Art and Archaeology Presented to sir John Boardman* (2000) 41-50.
- Burn – Higgins 2001 L. Burn – R. Higgins, *Catalogue of Greek Terracottas in the British Museum, Volume III* (2001).
- Caubet 1998 A. Caubet, *L'Art Des Modeleurs D'Argile, Antiquites De Chypre Coroplastique, Tome 2* (1998).
- Cesnola 1885 L. P. di Cesnola, *A Descriptive Atlas of the Cesnola Collection of Cypriote Antiquites in the Metropolitan Museum of Art* (1885).
- Connelly 1991 J. B. Connelly, "The Cypriot Votive Tradition and the Hellenistic Koine", içinde: F. Vandenabeele – R. Laffineur (derl.), *Cypriote Terracottas* (1991) 93-100.
- Crowfoot 1938 Cf. Crowfoot, *The Early Ivories from Samaria* (1938).

- Davidson 1952 G. R. Davidson, *Corinth: The Minor Objects Volume XII* (1952).
- Erdemgil 1989 S. Erdemgil, *Katalog des Ephesos Museum* (1989).
- Graepler 1997 D. Graepler, *Tonfiguren im Grab: Fundkontexte hellenistischer Terrakotten aus der Nekropole von Tarent* (1997).
- Hadzisteliou-Price 1969 T. Hadzisteliou-Price, "The Crouching Children and the Temple Boys", *BSA* 64, 1969, 95-111.
- Hermay 1994 A. Hermay, "Un Lot d'antiquités chypriotes du Louvre: la vente Hoffmann de mars 1890", *Centre d'Etudes Chypriotes* 21, 1994, 15-22.
- Heuzey 1883 L. Heuzey, *Les Figurines Antiques de Terre Cuite du Musée du Louvre* (1883).
- Higgins 1954 R. A. Higgins, *Catalogue Of The Terracottas in The Department of Greek And Roman Antiquities British Museum, Greek: 730-330 B. C. I-II* (1954).
- Higgins 1967 R. A. Higgins, *Greek Terracottas* (1967).
- Kaplan 2010 D. Kaplan, *Çanakkale Arkeoloji Müzesi Frank Calvert Koleksiyonu Terrakotta Figürinleri*, (Ankara Üniversitesi, basılmamış doktora tezi 2010).
- Kaufmann 1915 C. M. Kaufmann, *Graeco-Ägyptische Koroplastik, Terrakotten der griechisch-römischen und koptischen Epoche aus der Faiyum-Oase und andren Fundstätten* (1915).
- Kobylyna 1961 M. M. Kobylyna, *Terrakotnye statuetki Pantikapei* (1961).
- Kobylyna 1970 M. M. Kobylyna (derl.), *Terracottas from the North Shores of the Black Sea* (in Russian) (1970).
- Lawson 1910 J. C. Lawson, *Modern Greek Folklore and Ancient Greek Religion: A Study in Survivals* (1910).
- Leyenaar-Plaisier 1979 P. G. Leyenaar-Plaisier, *Les Terres Cuites Grecques et Romaines I-III* (1979).
- Marchand 2000 S. Marchand, "Finding the Walls of Troy: Frank Calvert and Henry Schliemann at Hisarlık; Naissance de l'archaologie moderne, 1798-1945", *Ísis* 91.2, 2000, 376-379.
- Mendel 1908 G. Mendel, *Catalogue des figurines grecques de terre cuite* (1908).
- Merker 2000 G. S. Merker, *The Sanctuary of Demeter and Kore: Terracotta Figurines of the Classical, Hellenistic, and Roman Periods, Corinth XVIII/IV* (2000).
- Mollard-Besques 1954 S. Mollard-Besques, *Catalogue Raisonné des Figurines et Reliefs en Tere - Cuite Grecs Étrusques et Romains I (Illustrations)* (1954).
- Moorey 1984 P. R. S. Moorey, 'Israel and Judah', *Cambridge Ancient History* III, 1984, 112-124.

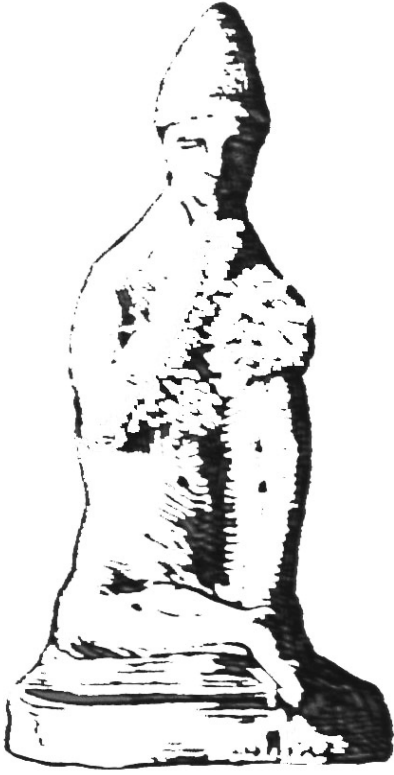
- Myres 1946 J. L. Myres, "Excavations in Cyprus, 1913", *BSA* 41, 1946, 53-107.
- Price 1978 T. H. Price, *Kourotrophos: Cults and Representations of the Greek Nursing Deities* (1978).
- Robinson 1933 D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus: Part VII: The Terracottas of Olynthus found in 1931* (1933).
- Robinson 1952 D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus: Part XIV: Terracottas, Lamps, and Coins Found in 1934 and 1938* (1952).
- Robinson 1995 M. Robinson, "Frank Calvert and The Discovery of Troia" *StTroica* 5, 1995, 323-341.
- Robinson 2006 M. Robinson, *Schliemann's Silent Partner Frank Calvert (1828-1908) Pioneer, Scholar, and Survivor* (2006).
- Roller 1991 Lynn E. Roller, "The Great Mother at Gordion: The Hellenization of an Anatolian Cult", *JHS* 111, 1991, 128-143.
- Schürmann 1989 W. Schürmann, *Katalog der Antiken Terrakotten im Badischen Landesmuseum Karlsruhe* (1989).
- Seyffert 1960 O. Seyffert, *A Dictionary of Classical Antiquities; Mythology, Religion, Literature, Art* (1969).
- Shear 1930 T. L. Shear, "Excavations in the North Cemeteries at Corinth in 1930", *AJA* 34, 1930, 403-431.
- Sieveking 1916 J. Sieveking, *Die terrakotten der Sammlung Loeb I* (1916).
- Snowden 1970 F. M. Snowden, *Blacks in Antiquity, Ethiopians in the Greco-Roman Experience* (1970).
- Tavukçu 1999 A. Y. Tavukçu, *Troas Bölgesi Terrakotta Figürinleri* (Atatürk Üniversitesi yayınlanmamış doktora tezi 1999).
- Thiersch 1902 H. Thiersch, *Katalog der Sammlung Calvert in den Dardanellen und Thymbra I-II* (El Yazması) (1902).
- Tinh ve diğ 1988 T. T. Tinh – B. Jaeger – S. Poulin, "Harpocrates", *LIMC* 4, 1988, 415-445.
- Tolun 2002 V. Tolun, *Assos Batı Nekropolü 1988-1994 Kazılarında Bulunan Pişmiş Toprak Heykelcikler* (İstanbul Üniversitesi, basılmamış doktora tezi 2002).
- Vierneisel-Schlörb 1997 Barbara Vierneisel-Schlörb, *Die figürlichen Terrakotten, I. Spätmykenisch bis Spätbellenistisch, Kerameikos XV* (1997).
- Westholm 1955 A. Westholm, "The Cypriote "Temple Boys"", *OpAth* 2, 1955, 75-77.
- Winter 1903 F. Winter, *Die Typen der figürlichen Terrakotten II* (1903).

Harita 1

Harita 2

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

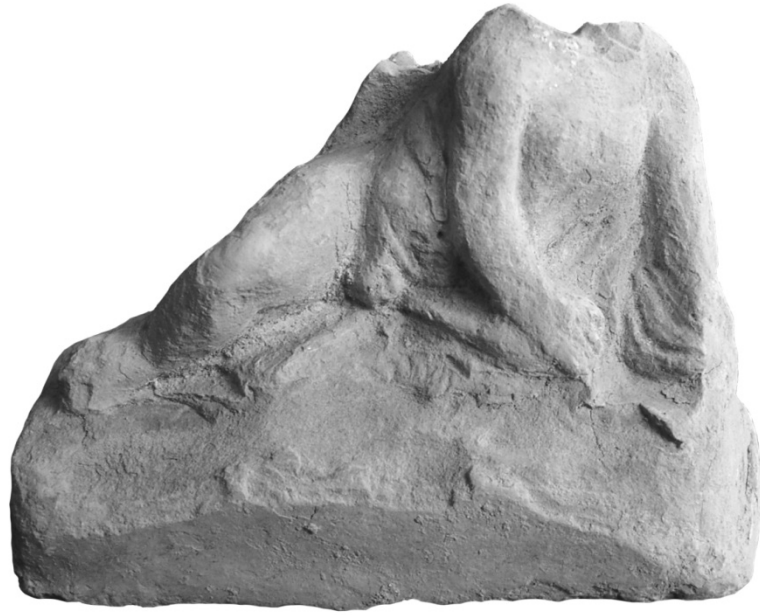
Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10